

Merleau-Ponty ξεπερνά τὴ δυαδικότητα «προθετική συνείδηση - προσβλεπόμενο ἀντικείμενο», ἀποτελεῖ μιὰ ὄντολογία τῆς ἀδιαίρετης σχέσης, ὅπου τὸ μὴ ἀναγώγιμο στοιχεῖο, δηλαδή ἡ ἴδια ἡ σχέση, συγκεκριμενοποιεῖ ὡς χίασμα τῆς σάρκας τὴν πάντοτε ἀμφίσημη φύση ἑνὸς νοήματος συλλήψιμου ἀλλὰ ὑπαινικτικοῦ. Τὸ ἐνοποιητικὸ αὐτὸ νόημα ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴ «σωματικὴ ἀντίληψη» (*perception corporelle*), παίρνει τὴ θέση τῆς αἰτιότητας καὶ συνιστᾷ τὴ δομὴ τῆς ἐπαφῆς μας μὲ τὸ ἔξω. Στὸ μέτρο ποὺ ἐκφράζει τὴν ταλάντευση —ἡ ὁποία ταυτόχρονα καὶ ἀσταμάτητα ἐνοποιεῖ καὶ ἀναλαμβάνει— ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ ποὺ προϋπάρχει, χωρὶς νὰ ἔχει κάποιο συγκεκριμένο νόημα, καὶ στὴν ἐνεργούσα σωματικότητα, ποὺ συσχετίζεται μὲ τὸ προϋπάρχον παράγοντας μέσα τοῦ νοήματος, τὸ ἀδιαίρετο χίασμα ἐνεργοποιεῖ μιὰ καταφατικὴ ποιότητα μέσα στὴν ἴδια τὴ φύση τῆς ἀμφισημίας, χωρὶς δέβαια νὰ καταργεῖ τὴν ἀμφισημία. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ποιότητα, ἡ πραγματικότητα τοῦ νοήματος μέσα στὴ χιασματικὴ σχέση ἀποκλείει τὸ τίποτα ὡς σημασία. Αὐτὸ τὸ πολλαπλὸ καὶ ἐνεργὸ νόημα μεταφράζει τὴ μὴ ἀναγωγιμότητα καὶ τὴ διαφοροποιητικὴ δύναμη ἑνὸς στοιχείου, ποὺ διασκορπᾷ τὴν ἴδια στιγμή ποὺ ἐνοποιεῖ, μέσα σὲ ἓνα ὄν ἐκφραστικὸ καὶ κρυμμένο, τοῦ ὁποίου ἡ φύση, διαμέσου τῆς ἀδιάλυτης σύμπλεξης τοῦ ὁρατοῦ μὲ τὸ ἀόρατο, ἀποκαλύπτεται «ἀκατέργαστα, ἄμεσα, ποιητικά».

Τὸ βιβλίο τοῦ Σ. Δεληβογιατζῆ ἀνήκει στὴ μικρὴ ὁμάδα τῶν οὐσιαστικῶν πρωτότυπων μελετῶν, ποὺ ἐμφανίζει ὁ φιλοσοφικὸς χώρος. Εἶναι μιὰ κατεξοχὴν σημαντικὴ μελέτη, ἡ ὁποία, τόσο μὲ τὴν ἀκριβολογικὴ καὶ ἰδιαίτερα πλούσια σὲ ἀποχρώσεις γλώσσα της, ὅπου κυριαρχεῖ μιὰ σπάνια ἱκανότητα σύνθεσης, ὅσο καὶ μὲ τὴν πρωτοτυπία τῆς ἐμπνευσῆς της καὶ τὴν πολυμορφία τῶν ἀναλύσεών της, ἀνανεώνει οὐσιωδῶς τὴ διαλεκτικὴ σκέψη καὶ διευρύνει μὲ ἓνα μοναδικὸ τρόπο τὸ πεδίο τῆς σύγχρονης κριτικο-ερμηνευτικῆς ὄντολογίας.

Π. ΔΟΪΚΟΣ

Christian von EHRENFELS, *Psychologie, Ethik, Erkenntnistheorie* mit e. Einl. von Peter M. Simons. Philosophische Schriften, Bd 3, München – Wien (*Philosophia*) 1988, σελ. 521.

Τὸ ὀγκῶδες αὐτὸ βιβλίο μᾶς παρέχει τὴ σημαντικὴ προσφορὰ τοῦ Ehrenfels σὲ τρεῖς μεγάλους κλάδους τῆς Φιλοσοφίας: Ψυχολογία, Ἠθικὴ καὶ Γνωσιοθεωρία. Ἡ φιλοσοφικὴ ὁμως προσφορὰ τοῦ συγγραφέα δὲν περιορίζεται σ' αὐτοὺς καὶ μόνο τοὺς κλάδους ἀλλὰ ἐκτείνεται καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους, ὅπως εἶναι ἡ Αἰσθητικὴ, ἡ Μεταφυσικὴ, ἡ Θεωρία τῶν

Επιστημῶν, ἡ Κοινωνικὴ Φιλοσοφία καὶ ἡ Φιλοσοφία τῶν Μαθηματικῶν. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Ehrenfels εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη τῶν δασκάλων του Brentano καὶ Meinong μεθοδικὴ καὶ συστηματικὴ. Ἡ ἀξιολογία του εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ βουλησιαρχικὴ, ἐνῶ ἡ προβληματικὴ τῆς Ἠθικῆς του συχνὰ εἶναι βαθιὰ ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ Δαρβινισμό. Ὁ Ehrenfels ἔγραψε ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μονογραφίες του καὶ πλῆθος ἄρθρων σημαντικῶν, πράγμα ποὺ δὲν ἦταν καὶ τόσο συνηθισμένο στὴν ἐποχὴ του. Ἰδιαίτερα ἡ μελέτη του γιὰ τὶς μορφικὲς ποιότητες (Gestaltqualitäten) τὸν ἔκανε εὐρύτατα γνωστὸ καὶ τοῦ προσέδωσε μεγάλο κύρος. Σημεῖο ἀντιλεγόμενο ἔγινε μὲ τὶς ριζοσπαστικὲς θέσεις ποὺ πῆρε στὶς μελέτες του γιὰ τὴν σεξουαλικὴ ἠθικὴ (σ. 1-2).

Στὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ τόμου, περιέχονται ψυχολογικὲς μελέτες τοῦ συγγραφέα, γνήσιου ἄλλωστε μαθητῆ τοῦ Brentano. Οἱ μελέτες του αὐτὲς ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς λεγόμενης ἐμπειρικῆς ἢ περιγραφικῆς Ψυχολογίας ποὺ ἐγκαινίασε ὁ δάσκαλός του Franz Brentano, καὶ ἡ ὁποία μερικὲς φορὲς ὀνομάζεται καὶ «Φαινομενολογία» καὶ θεωρεῖται βασικὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, χρήσιμη καὶ γιὰ ἄλλους τομεῖς τῆς Φιλοσοφίας (σ. 2).

Σημαντικὴ εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Ehrenfels στὴ διάκριση ἀνάμεσα στὰ αἰσθήματα (ἡδονὴ καὶ λύπη) καὶ τὶς ἐπιθυμίες (ὀρέξεις, ἐπιδιώξεις, βούληση). Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τὸ ἀντιμετωπίζει διεξοδικὰ στὴν ὑψηγεσία του: *Über Fühlen und Wollen*.

Ἡ μεγαλύτερη ὅμως προσφορὰ του στὸ χῶρο τῆς φιλοσοφικῆς Ψυχολογίας εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ μελέτη του περὶ τῶν μορφικῶν ποιότητων: Gestaltqualitäten, ποὺ ἀνήκει στὸ κεφάλαιο τῶν αἰσθήσεων. Ἡ μελέτη αὐτὴ γράφτηκε μὲ ἀφορμὴ τὴν προσπάθεια τοῦ Ehrenfels νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα: τί εἶναι μελωδία; Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ διαπίστωσε ὅτι ἡ ἀκολουθία (σειρά) τῶν μουσικῶν τόνων, στὴν ὁποία ἔγκειται ἡ μελωδία, δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ σύνολο τῶν μεμονωμένων τόνων. Ὅ,τι ἀκριβῶς διαφοροποιεῖ μιὰ ὁλότητα μουσικῶν τόνων ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο ποσοτικὸ ἄθροισμά τους εἶναι ἡ μορφικὴ ποιότητα: Gestaltqualität. Κι αὐτὸ εἶναι ὁ δυναμικὸς καὶ ἰδιάζων χαρακτήρας τῆς σύνθεσης τῶν τόνων σὲ μιὰ ἐνότητα καὶ ὁλότητα ποὺ ὀνομάζουμε μελωδία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ διαφορετικὴ σύνθεση τῶν ἰδίων τόνων μᾶς δίδει διαφορετικὲς μελωδίες (σ. 5).

Ἀπὸ τὶς ἠθικὲς του πραγματεῖες ξεχωρίζουν: «Οἱ βασικὲς ἐννοιες τῆς Ἠθικῆς» καὶ ἡ «Σεξουαλικὴ Ἠθικὴ». Στὴν πρώτη μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας μὲ θαυμαστὴ σαφήνεια ἓνα κατάλογο τῶν πιὸ σημαντικῶν ἐννοιῶν καὶ κατηγοριῶν τῆς Ἠθικῆς. Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὴ Moral καὶ τὴν Ethik. Μιὰ διάκριση ποὺ δὲν εἶναι δυνατὴ στὴν ἐλληνικὴ

γλώσσα. Ἡ Moral ἀποτελεῖται ἀπὸ δεοντικούς κανόνες τοῦ πράττειν καὶ ἀξιολογήσεις τῶν ιδιοτήτων καὶ διαθέσεων-στάσεων τοῦ ὑποκειμένου τῆς πράξης, ἐνῶ ἡ Ethik προσπαθεῖ νὰ θεμελιώσῃ τοὺς κανόνες τοῦ πράττειν ἀνάγοντας αὐτοὺς σὲ κάποιες (πρῶτες) ἀρχές. Εἶναι δηλαδὴ ἓνα εἶδος Μεταηθικῆς. Στὰ Ἑλληνικὰ καὶ ἡ λέξις Moral καὶ ἡ λέξις Ethik ἀποδίδονται μὲ τὴν ἴδια λέξι: Ἠθική.

Βασικὴ ἀξία ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ehrenfels τὸ βιολογικὸ ἀγαθόν, ἥτοι ὅ,τι προάγει τὰ ἄτομα καὶ τὰ εἶδη καὶ στὸ ὁποῖο κατὰ συνέπεια πρέπει νὰ ἀποβλέπει ἡ Ἠθική. Ἡ τοποθέτησή του αὐτὴ τὸν ὀδηγεῖ στὴν περίφημη Σεξουαλικὴ Ἠθική του, ὅπου τάσσεται ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς πολυγαμίας. Ἐπηρεασμένος βαθιὰ ἀπὸ τὸν Δαρβινισμό προσπαθεῖ νὰ συσχετίσῃ τὴ θεωρία τῆς ἐξέλιξης μὲ τὴ φυλετικὴ θεωρία του. Ἄν καὶ δὲν εἶναι ρατσιστής, προσπαθεῖ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν, κατὰ τὴ γνώμη του, ἐπερχόμενη παρακμὴ τῆς λευκῆς φυλῆς, τὴν ὁποία ἀποδίδει στὴ μονογαμία ποὺ δὲν συμβιδάζεται, ὅπως νομίζει, μὲ τὴν φυσικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου καὶ τὴν προαγωγὴ τοῦ ἀνώτερου στοιχείου. Τὸ μέγα πρόβλημα ὅμως εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου μιᾶς τέτοιας ἀξιολόγησης.

Στὴ Γνωσιοθεωρία του, τέλος, βρίσκει κανεὶς σὲ ὑποδειγματικὴ μορφὴ τὴν ιδιότυπη συνάρτηση σκέψεων Μεταφυσικῆς, Ἀξιολογίας καὶ βιολογικῆς Ἐξελικιαρχίας, οἱ ὁποῖες καὶ συναπαρτίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν συστηματικὴ πλευρὰ τῆς Φιλοσοφίας του.

Ὁ Ehrenfels δὲν εἶναι θετικιστής, διότι δὲν ἀπορρίπτει τὴ Μεταφυσική, καθόσον συμμερίζεται τὴν πίστη περὶ τῆς αἰωνιότητος τῆς ψυχικῆς ζωῆς, ὅχι ὅμως στὴν ἀτομικὴ τῆς διάστασι.

Ἡ Γνωσιοθεωρία του διαφέρει πολὺ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ δασκάλου του Fr. Brentano, καθότι γιὰ τὸν Ehrenfels ἡ θεωρία τῆς προδηλότητος τῆς ἐσωτερικῆς αἴσθησης ὡς γνωσιακῆς πηγῆς δὲν εἶναι τόσο σημαντικὴ, καὶ δὲν ἰσχύει, ὅπως τὴν παρουσίασε ὁ Brentano, διότι ὀδηγεῖ στὸ λεγόμενο «regressus in infinitum». Ἡ προσπάθεια τοῦ Ehrenfels γιὰ βελτίωση τῆς θεωρίας τοῦ Brentano δὲν ἀπέφερε οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ διδασκαλία πάντως τοῦ Ehrenfels περὶ τῆς σχετικῆς καὶ περιορισμένης ἰσχύος τῆς γνώσης ἦταν προδρομικὴ γιὰ τὴ νεότερη Γνωσιοθεωρία καὶ χρήσιμη γιὰ τὴν καταπολέμηση κάθε μορφῆς δογματισμοῦ.

Δημήτρης ΠΑΠΑΔΗΣ

